

УДК 338.2.

Ю.М. Сафонов,
докторант, Херсонський національний технічний університет

ДЕТЕРМІНАНТИ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ І ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СИРОВИННОГО КОМПЛЕКСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

DETERMINANTS COMPETITIVENESS AND ECONOMIC DEVELOPMENT RESOURCES IN MODERN CONDITIONS

Анотація. У статті розглядаються проблеми конкурентоспроможності економічного розвитку сировинного комплексу в сучасних умовах відповідно до державного регулювання, аналізуються основні науково-методичні підходи та параметри підвищення.

Ключові слова: державне регулювання, сировинний комплекс, конкуренція.

Annotation. The problems of competitiveness of economic development resources in accordance with state regulations, analyzes the main scientific and methodological approaches and options increase.

Key words: government regulation, extractive industry, competition.

Актуальність дослідження Сировинний комплекс текстильної промисловості може розглядатися як багатоаспектна і багатофункціональна система. Як об'єкт регулювання він може розглядатися як квазікорпорація, ринок, асоціація носіїв робочої сили і знань тощо. На наш погляд, у сучасних умовах, з урахуванням завдань економічного розвитку, в контексті державного регулювання сировинний комплекс доцільно парадигмально сприймати як ринок й застосовувати відповідні економічні, правові та інші методи регулювання.

Постановка задачі Об'єктивним процесом сучасної економіки і закономірним результатом розвитку продуктивних сил є глобалізація світогосподарських зв'язків. Вона стала одним із визначальних факторів впливу на економічний розвиток, у тому числі й на розвиток національних, внутрішніх економічних систем. Глобалізація несе в собі як позитивні, конструктивні, так і негативні, деструктивні фактори впливу на економіку країни, галузі, підприємства. З огляду на особливості глобалізаційних процесів, стан вітчизняної сировинної бази текстильної промисловості України, можливо зробити висновок щодо доцільності орієнтації галузей, підприємств, що входять до сировинного комплексу, на першочергове забезпечення внутрішнього споживчого ринку й на поступовий вихід на міжнародні ринки в міру готовності до його вимог, стану міжнародної конкурентоспроможності.

Методологічні основи державного регулювання розвитку сировинного комплексу мають включати в себе, поєднувати: підтримку розвитку підприємництва; інноваційність; інтеграцію підприємств, галузей; забезпечення економічної безпеки діяльності.

Зазначені методологічні підходи можуть стати основними напрямками відродження вітчизняного сировинного комплексу і державного регулювання його подальшого розвитку.

Сировинний комплекс вітчизняної текстильної промисловості має сталі конкурентні переваги, у тому числі: постійний попит на сировину; відновлюваність ресурсу (сировини); стійкість до змін зовнішнього середовища; стійкість до руйнування конкурентних переваг.

Дані переваги вказують на можливість успішного розвитку комплексу, його інвестиційну привабливість і можуть бути покладені в основу державної політики у цій сфері господарювання.

Теорія і світова практика господарювання в умовах глобалізації, високого рівня конкуренції вказують, що найбільш ефективною формою організації сучасного виробництва, у першу чергу, на міжгалузевому, галузевому і територіальному рівнях є інтеграція підприємств, створення їх асоціацій, промислових або інноваційних кластерів. Є підстави вважати, що саме цей напрямок функціонування сировинного комплексу вітчизняної текстильної промисловості може бути покладений в основу стабілізації його діяльності і подальшого розвитку.

Конкурентоспроможність сировинного комплексу вітчизняної текстильної промисловості розглядається нами як рівень компетенції структурних одиниць комплексу щодо інших (зовнішніх) постачальників сировини на внутрішній вітчизняний ринок, що знаходить вираження в показниках здатності випускати конкурентоспроможну продукцію: якості сировини, її достатності для обсягами і видами, оперативності постачання, здатності забезпечувати унікальність сировинних пропозицій споживачем. В узагальненому визначенні – це спроможність підприємств комплексу успішно конкурувати на світовому ринку.

Конкурентоспроможність є важливим елементом функціонування будь-якого товарного виробництва, що притаманне всім ступеням розвитку ринкової економіки, і, загалом, може розглядатися як спосіб життя і рушійна сила поступу будь-якого суспільства. Завдяки конкуренції та стимулюванню нею підвищення конкурентоспроможності підвищується рівень продуктивності праці, покращується якість продукції, знижуються витрати виробництва, збільшуються розміри накопичень, прискорюються темпи науково-технічного прогресу, організації й них і структурних змін в економіці [4, с. 20].

Тому, як зазначає один із сучасних західних дослідників, конкурентоспроможність стала в економіці тим, чим є гравітація у фізиці – це одна з найважливіших сил, які здійснюють вплив, формують сучасність нашого світу; це сила, яку неможливо не враховувати. Найбільш узагальнено визначення конкурентоспроможності наводиться у виданій в Російській Федерації «Новій економічній енциклопедії», згідно з якою, конкурентоспроможність – це наявність сильних стійких позицій у конкретному середовищі, яким є ринок [9].

Більш розгорнуто конкурентоспроможність може трактуватися як властивість об'єкта чи системи, яка характеризується певним ступенем реального або потенційного задоволення певних потреб, порівняно з аналогічними об'єктами чи системами, наявними на конкретному ринку [298].

Урахування цих двох визначень дає можливість для виявлення в названому економічному явищі ряду важливих для нашого дослідження аспектів. Так, із узагальненого визначення конкурентоспроможності випливає розуміння конкурентних переваг як джерел існування конкурентоспроможності.

Разом із тим, розгорнуте визначення конкурентоспроможності обумовлює розуміння економічної сутності цього поняття, відображенням чого може стати наступна формула як вираження основної умови конкурентоспроможності [4, с. 21]:

$$K + P/C \quad (1.1)$$

коли K прямує до максимуму,

де: K – конкурентоспроможність;

P – корисний ефект (якість);

C – ціна отримання даного ефекту (витрати на придбання, експлуатацію, використання).

Системне подання термінологічного апарату концепції конкурентоспроможності охоплює цілий ряд понять. Так, конкурентні переваги – це певна цінність, притаманна сировинному комплексу, що відрізняє його від інших регіонів та надає можливості для успішної конкуренції з ними. Проте в процесі конкуренції мають

значення не всі основні переваги, а лише ті, що мають першорядний вплив на конкурентоспроможність і які можуть бути названі критичними факторами успіху в конкуренції. Як правило, у кожному конкретному випадку їх кількість невелика і вони охоплюють лише найбільш важливі галузі, підприємства, високі результати в яких забезпечують успішну конкурентну позицію для конкуруючого суб'єкта. Стосовно розгляду позицій сировинного комплексу в конкурентній парадигмі, необхідно зазначити, що не всі його характеристики, в яких він має перевагу, є актуальними для підвищення конкурентоспроможності, а іноді можуть, навіть, зашкодити.

Тому конкурентні позиції сировинного комплексу як специфічні риси й особливості, що відрізняють його від інших, є суттєвими для забезпечення конкурентоспроможності на певних ринках, на відміну від конкурентних переваг, можуть впливати на конкурентоспроможність не лише позитивно, але й негативно, коли вони її погіршують. Конкурентні позиції комплексу галузі визначаються сукупністю факторів та процесів і залежать від наявності та використання конкурентних ресурсів сировинного комплексу.

Загалом, фактором конкурентоспроможності є все те, що забезпечує прямо чи опосередковано найкраще використання існуючих ресурсів галузевим комплексом, актуалізує його потенційні ресурси та створює нові, тобто все те, що впливає на перетворення в конкурентну перевагу галузевих ресурсів як вихідних джерел конкурентоспроможності комплексу.

Конкурентні ресурси – це сукупність матеріальних і нематеріальних компонентів, які формують цілісне галузеве середовище і які мають ринкову вартість або сприяють підвищенню попиту на інші компоненти галузевого середовища та можуть використовуватись для створення конкурентної переваги галузі, комплексу і досягнення конкурентного успіху. Таким чином, все, що сприяє перетворенню уваги зацікавлених споживачів до сировинного комплексу, може розглядатись як конкурентний ресурс.

Враховуючи з вищезазначене, цілком припустимим є визначення конкурентоспроможності як здатності виявляти, створювати та використовувати на галузевому рівні конкурентні переваги задля утримання або покращання своєї позиції серед конкуруючих галузей.

Але, подібно до дефініції загальної конкурентоспроможності поняття конкурентоспроможності сировинного комплексу не має цілком усталеного визначення і може, будучи також неоднозначним поняттям, розглядатись різнопланово.

Для сировинного комплексу поняття сталого розвитку пов'язується з поняттям сталості конкурентних переваг. Останні формуються на основі усталених конкурентних ресурсів і виникають з таких обставин: постійний попит на сировину, відновлюваність ресурсу (сировини), стійкість до змін зовнішнього середовища (відносна стабільність світових цін на сировину та їх динаміки), стійкість до руйнування переваги за рахунок збільшення обсягів продажів даних видів сировини конкурентами, яка детермінується природними та іншими чинниками, що є відносно сталими.

Існують дві основні концепції забезпечення сталої конкурентної переваги: 1) концепція захищеного позиціонування на ринку і 2) концепція унікальної ресурсної бази. Згідно з першою концепцією стала конкурентна перевага полягає у виборі та подальшому утриманні якої-небудь ринкової ніші, зосередженні зусиль на певному вузькоспеціалізованому виді економічної діяльності [4, с. 24].

Під впливом глобалізації конкурентоспроможність все більше ґрунтується не на цінній конкуренції, а на диференціації та вдосконаленні виробництва, на здатності використовувати нові знання швидше за конкурентів, на вмінні створювати новачі та забезпечувати унікальність.

Згідно зі світовими методиками, критеріями конкурентоспроможності є [3, с. 84]:

- відкритість економіки щодо зовнішньої торгівлі, прямих іноземних інвестицій, фінансових потоків тощо;
- компетенція органів управління у питаннях державного споживання, фіскального дефіциту, ставок державних заощаджень, ставок оподаткування, компетенції державних службовців;
- ефективність діяльності фінансових посередників;
- рівень розвиненості інфраструктури;
- технології, у тому числі здатність економіки поглинати нові технології, використання нових технологій, комп'ютерної техніки;
- якість менеджменту;
- ефективність і конкурентоспроможність робочої сили;
- розвиненість правових інститутів, рівень корумпованості та організованої злочинності.

Конкурентоспроможність є однією із найважливіших інтегральних характеристик ринкової економіки, яку застосовують як критерій оцінки економічної діяльності господарюючих суб'єктів. Звичайно, на сільськогосподарських підприємствах і переробних (промислових) підприємствах діють неоднакові, специфічні для цих галузей чинники і способи забезпечення їх конкурентоспроможності, що повинно враховуватись органами державної влади при використанні регуляторних функцій.

Світовий досвід засвідчує, що реформації, зокрема, в сільському господарстві повинні бути спрямовані на вирішення п'яти основних цілей: зробити сільськогосподарську виробничу систему конкурентоспроможною в глобальному контексті; створити незалежну систему виробництва продуктів харчування; покращання здоров'я населення; досягнення гармонії між сільським господарством і природою; спрямованість на підвищення життєдіяльності населення.

На стадії зародження конкуренції та слабкої інтегрованості сільського господарства України за агросистемами розвинених країн слід розрізняти поняття внутрішньої та зовнішньої конкурентоспроможності.

Внутрішня конкурентоспроможність характеризує відповідність товарів аграрного сектору вимогам і потребам внутрішнього ринку України.

Зовнішня конкурентоспроможність більше пов'язана з відповідністю споживчих характеристик товару показникам та вимогам зовнішніх ринків (нормативні показники, технічної ефективності, охорони праці, екологічні та ін.). На сучасному етапі питаннями конкурентоспроможності на зовнішніх ринках займаються підприємства, які спрямовують свою виробничу діяльність на експорт товарів.

Огляд ринку західних країн засвідчив, що важливу роль у формуванні високої конкурентоспроможності сільськогосподарських товарів ЄС відіграють ключові вимоги європейської аграрної політики: єдність ринку (відсутність митних бар'єрів на імпорт); принцип сприяння товарам походженням з ЄС (гарантії фермерам збуту їх товарів всередині співтовариства, імпортна продукція з третіх країн не може продаватись дешевше місцевих товарів); фінансова солідарність (близько 60 % загального бюджету ЄС витрачається на аграрну політику) [2, с. 199].

Конкурентоспроможність залежить від широкого комплексу факторів, які відіграють вирішальне значення при її формуванні. До них належать політичні, економічні, соціальні, технологічні та організаційні фактори (табл. 1) [10].

За переконаннями російського науковця Р.А. Фатхутдінова основоположними факторами формування конкурентоспроможності агропромислових структур є масштаб ринку, темпи росту ринку, потужності, ціна, рівень стандартизації товарів, вимоги до необхідних розмірів капітальних вкладень, вертикальна інтеграція, швидке оновлення товарів та ін. [6, с. 126].

Таблиця 1.2. Фактори конкурентоспроможності

Природно-екологічні	Політичні, правові	Економічні	Соціальні	Технологічні	Організаційні
Ґрунти, клімат, рельєф, водні ресурси сприяють спеціалізації аграрного виробництва, підвищенню його абсолютних переваг та конкурентоспроможності	Податкова, цінова, митна політика	Оптимальна спеціалізація виробництва. Рациональне формування виробничих потужностей	Формування в колективах високої внутрішньо-організаційної культури, створення «єдиної команди»	Прогресивні технології виробництва	Вибір форми власності та форми господарювання, які дозволяють оптимальним шляхом досягати мети організації
Рациональна технологія організації робіт у сільському господарстві у відповідності до	Фінансово-кредитна політика держави	Використання маркетингового підходу у формуванні стратегічних завдань	Високий рівень кваліфікації кадрів	Використання безвідходних технологій	Добре відлагоджені комунікації

специфіки природнокліматичних умов					
Заходи щодо покращення екологічної ситуації, охорона довкілля	Політика щодо розвитку певних галузей АПК	Регіональна організація праці, процесуї виробництва	Оптимальне використання людського потенціалу. Управління трудовими ресурсами	Чітке дотримання вимог технологічних процесів	Ефективна організація взаємодії та делегування повноважень
Використання вигідного місцезнаходження для забезпечення раціональної спеціалізації	Міжнародне економічне та політичне становище	Виробництво високоякісної продукції. Контроль за якістю	Використання ефективних мотиваційних прийомів	Створення центрів відповідальності на всіх етапах технологічного процесу	Формування організаційної структури у відповідності до обраної стратегії
Виробництво продуктів, які характеризуються екологічною чистотою та безпекою	Дотримання суб'єктами господарювання принципів юридичної відповідальності в бізнесі	Зниження витрат виробництва, управління собівартістю продукції	Дотримання суб'єктами господарювання принципів соціальної відповідальності в бізнесі	Технологічне забезпечення високої якості продукції	Виділення центрів відповідальності. Групова та індивідуальна відповідальність за якість формування гуртків якості

Проблемі конкурентоспроможності господарських комплексів вітчизняними дослідниками приділяється значна увага. Всебічно висвітлюється вона у збірнику матеріалів Ради конкурентоспроможності України «Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство» [5].

У ньому представлені сучасні погляди представників української та світової науки і практики на найважливіші аспекти конкурентоспроможності господарського комплексу з акцентом на питання якості людського потенціалу, освіти, науки, інноваційно-технічного розвитку, державного регулювання, суспільних інституцій, регіональної політики, банківської справи, соціальної спрямованості бізнесу та стандартів його якості.

Конкурентоспроможність розглядається як фактор сталого та динамічного економічного розвитку. основною ідеєю є необхідність втілення концепції конкурентоспроможності у державну стратегію та політику, реалізація якої може вивести Україну, її регіони, галузі на передові рубежі у світі.

Конкуренція господарських комплексів за своїм змістом – це конкуренція умов господарювання. Створення сприятливих умов господарювання – це шлях до забезпечення інвестиційної привабливості економічного комплексу.

І. Горанець пропонує наступну класифікацію факторів формування конкурентоспроможності підприємства-виробника сільськогосподарської продукції (рис. 1.8) [8, с. 85].

Таким чином, рівень конкурентоспроможності господарського комплексу можливо поєднати з поняттям рівня інвестиційної привабливості. Тому багато авторів, аналізуючи проблеми забезпечення сталого розвитку промисловості, доходять висновку, що вони дуже тісно пов'язані з можливостями забезпечити його інвестиційну привабливість. Перетворення промислових комплексів на активних суб'єктів економічних відносин в умовах ринкової економіки, а в майбутньому – їх становлення як суб'єктів міжнародних економічних відносин на європейському просторі, висуває нові вимоги щодо зміцнення їх економічного потенціалу, забезпечення їх конкурентоспроможності на внутрішніх і міжнародних ринках товарів та інвестицій [3, с. 86].

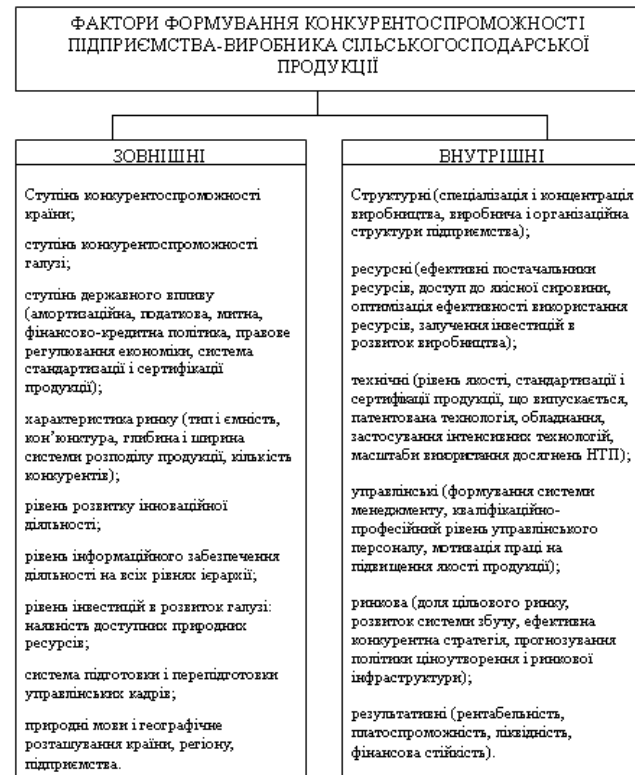

Рис. 1.8. Фактори формування конкурентоспроможності підприємства виробника сільськогосподарської продукції.

Конкурентні переваги сировинного комплексу на міжрегіональному або міжнародному ринках можуть ефективно реалізовуватися шляхом використання макро - (міжнародних, загальнодержавних) або мезотехнологій (міжрегіональних та таких, що мають особливе загальне значення для господарського комплексу). Ці технології виступатимуть стрижнем сучасної державної структурно-промислової політики. Їх реалізація може здійснюватися шляхом міжгалузевої інтеграції у формі науково-виробничих, виробничих кластерів.

Кластеризація господарського комплексу може бути одним із інституційних способів підвищення конкурентоспроможності комплексу. Кластери впливають на конкурентоспроможність трьома способами: по-перше, через підвищення продуктивності підприємств – його учасників; по-друге, через підвищення спроможності до інновацій і, таким чином, до підвищення продуктивності; і по-третє, через стимулювання нових бізнесів, які підтримують інновації і розширюють межі кластера

[7, с. 221].

Теорія національної, регіональної і галузевої конкурентоспроможності, яка була представлена М. Портером у 1990 році, та яка поставила у центр уваги кластерну модель господарювання, практично відразу була схвалена і прийнята на озброєння і теоретиками, і практиками. Згідно цієї теорії у макроекономічному діловому оточуючому середовищі, де всі елементи зібрані разом, кластери виконують провідну роль. В даних умовах кластери є будівельними блоками у продуктивній, інноваційній економіці. Концепція кластера дозволяє розглядати економіку та її галузеві сектори під новим кутом зору, а також підкреслює зміну ролі компаній, різних пов'язаних із ними організацій у нових умовах глобалізації та регіоналізації. В сучасних умовах кластер виступає як одна з найбільш ефективних організаційних форм забезпечення конкурентоспроможності підприємств.

На підставі аналізу світового досвіду академік НАН України О. Амоша дійшов висновку, що «найдинамічнішого розвитку набули ті регіони, де сформувалися подібні технопаркам промислові або інноваційні кластери [1, с. 28].

Отже, можна зробити **висновок**, що державна політика у сфері сировинного забезпечення вітчизняної текстильної промисловості має виходити з інтересів глобалізації економіки та з позиції опори на власні сили, ресурси. Аналіз особливостей сировинного комплексу як об'єкта регулювання з системних, історичних та інших позицій вказує на необхідність концентрації зусиль на ендогенному (внутрішньому) потенціалі сировинних галузей текстильної промисловості і на можливість використання сильних сторін кожної з сировинних галузей і переваг ефекту впливу зовнішніх державних регулюючих чинників на процес галузевого розвитку.

Список використаних джерел

1. Амоша О.І. Стан, тенденції та основні напрями розвитку соціально-трудових відносин на державному та регіональному рівнях / О.І. Амоша // Соціально-економічні аспекти промислової політики. Соціально-трудові відносини в сучасних економічних умовах: Сб. науч. тр. – 2001. – Т. 1. – С. 14-24.
2. Бородин С.В. Конкурентоспроможність в системі матеріально-технічного забезпечення агропромислових підприємств: стан, проблеми, шляхи вирішення / С.В. Бородин // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2004. – № 6. – С. 198-202.
3. Буркинський Б.В. Методологічні аспекти розробки і оцінки стратегій розвитку промислового комплексу регіону : [монографія] / Б.В. Буркинський, М.А. Коваленко. – Херсон: Олді-плюс, 2008. – 408 с.
4. Срьсько І. Формування конкурентоспроможної регіональної економіки як мета стратегічного планування комплексного розвитку регіону / І. Срьсько // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2006. - № 3. – С. 19-25.
5. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство / [Рада конкурентоспроможності України]; за ред. Полунєва Ю.В. – К.: ЛАТ&К, 2006. – 176 с.
6. Кулешова Г.М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві / Г.М. Кулешова // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 126-131.
7. Портер М. Конкуренція : [учебн. пособие] / М. Портер; пер. с англ. – М.: Издат. дом «Вильямс», 2000. – 495 с.
8. Росецька Ю. Аналіз стану внутрішньогалузевої конкуренції в Україні на прикладі підприємств легкої промисловості / Юлія Росецька // Конкуренція. – 2007. – № 1. – С. 27-34.
9. Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия. – 2-е изд. / Е.Е. Румянцева. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 806 с.
10. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу: монографія / С.О. Шевельова. – Тернопіль: Збруч, 2001. – 408 с.
11. North V. Institutions "Journal of Economic Perspectives". – Vol. 5. – № 1. – Winter. – 1991. – 109 p.
12. Sloan F.R.W. Part 1. Linen: old as the hour // Journal of Society of Dyers and Colourists. – 1997. - № 113. – P. 46-47.
13. Sloan F.R.W. Part 2. Linen: old as the hour // Journal of Society of Dyers and Colourists. – 1997. - № 113. – P. 82-83.
14. Veblen T. The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays / T. Veblen. M.Y., "Huebsch", 1919. – 37 p.
15. Wendell L. French and Cecil H. Beel, Jr., Organization development, 2d ed., Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1978.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"